

K problematice vztahu zemědělské činnosti a ochrany životního prostředí v podmínkách Společné zemědělské politiky – příklad Hodonínska

Iлона SVOBODOVÁ

Abstract: *The present-day Common Agricultural Policy of the EU (CAP) strongly emphasises the role of farmers as environment protectors and landscape managers. The paper deals with the Agri-environmental measures (AEM) financed under the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), which were carried out in the Hodonín district in 2004-2009. The attention was paid on brief description of different types of measures and evaluation of local farmers' interest to participate on them. Useful information concerning participation of farmers in the Hodonín district in AEM were obtained at web sites of the State Agricultural Intervention Fund and the Czech Ministry of Agriculture. In addition to web sources terrain survey based on depth interviews with local farmers was conducted in 2009, which enabled to sum up the pros and cons of the AEM from the farmers' point of view.*

Keywords: *agriculture, the Common Agricultural Policy, Agri-Environmental Measures, the Hodonín district*

Úvod

Postavení zemědělství v naší republice je definováno zákonem č.252/1997Sb., o zemědělství. Tento zákon stanovuje dva základní druhy funkcí zemědělství, vedle funkce produkční (zabezpečování výživy obyvatel včetně výroby nepotravinářských surovin) se jedná o funkce mimoprodukční, které příznivě přispívají k ochraně životního prostředí. Prostřednictvím zemědělské výroby mohou být ovlivněny jednotlivé složky životního prostředí, resp. environmentální problémy jako např. znečištění vod, kontaminace půdy, eroze půdy, snížení biodiverzity, skleníkový efekt, hrozba povodní a to nejen na lokální úrovni.

Potřeba ochrany životního prostředí je reflektována i současnou Společnou zemědělskou politikou. Nejdůležitější finanční nástroj podpory komplexního rozvoje venkova včetně podpory environmentálně příznivých aktivit ve všech členských státech EU představuje od r. 2007 Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova (angl. EAFRD). Na zlepšování životního prostředí a krajiny je zaměřena jeho osa II, která sdružuje několik skupin opatření (dotačních titulů) s environmentálním aspektem – vedle nejvýznamnější skupiny tzv. agroenvironmentálních opatření (AEO) se jedná o podporu zemědělců hospodařících v méně příznivých oblastech (kompenzační platby LFA) a v oblastech NATURA 2000, platby na zalesňování zemědělské půdy a další platby týkající se investic v lesích.

Předmětem tohoto příspěvku je zhodnocení zapojení zemědělských subjektů v okrese Hodonín do skupiny agroenvironmentálních opatření financovaných v programovém období 2004 – 2006 v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova (angl. HRDP), od r. 2007 pak v rámci Programu rozvoje venkova. Součástí příspěvku je stručný popis jednotlivých dotačních titulů obecně, pozornost je věnována také praktickým zkušenostem jihomoravských zemědělců s jednotlivými opatřeními.

Metody práce a přehled literatury

Jako velmi důležitého informačního zdroje pro zpracování této problematiky bylo využito databáze „Seznam příjemců hlavních dotací z fondů EU a ze státního rozpočtu ČR prostřednictvím administrace SZIF“, která je k dispozici na webových stránkách Státního zemědělského intervenčního fondu a Registru příjemců dotací dostupného také online v rámci tzv. Portálu farmáře na stránkách Ministerstva zemědělství ČR. Informace kvalitativního charakteru týkající se praktických zkušeností farmářů s konkrétními tituly byly zajištěny v rámci terénního šetření u zemědělských subjektů Hodonínska, které bylo realizováno v průběhu roku 2009 pro potřeby zpracování disertační práce věnované právě různým aspektům rozvoje zemědělství a venkova v tomto regionu.

Příspěvek lze zařadit do skupiny prací široké odborné veřejnosti pokoušející se zhodnotit dopady Společné zemědělské politiky na zemědělství v regionech ČR, přičemž však právě tematika vztahu zemědělství a životního prostředí mezi českými geografy zatím příliš velkou odezvu nenašla. Vlivem zemědělců na krajinu se zabýval A. Věžník (1985), M. Novotná (2000, 2008), S. Cetkovský a S. Martinát (2004). Také v široké diskuzi nad ekologickým zemědělstvím postrádáme hojnější zapojení českých geografů – problematice ekologického zemědělství včetně jeho rozmístění ve vybraných regionech se věnovali P. Žufan (2001, 2007), P. Klapka, E. Klapková, S. Martinát (2005). Ve slovenském prostředí se nad geografickými a historickými aspekty rozvoje tohoto fenoménu ve svých příspěvcích zamýšlí K. Pavličková (2002), K. Pavličková, P. Spišiak (2003). Ke studiu vztahů agrární politiky a životního prostředí lze využít prací autorů Ústavu zemědělské ekonomiky a informací J. Pražana (1994, 1997), T. Zídka (2005), A. Hrabalové, J. Handlové a P. Wollmuthové (2007). Mezi nejnovější vědecké práce zabývající se problematikou vztahu zemědělce k životnímu prostředí je třeba dále zařadit disertační práci R. Lokoče (2009), který se mj. věnuje tématice agroenvironmentálních opatření, resp. postojům zemědělců k nim včetně ochoty na těchto opatřeních aktivně participovat.

Základní geografická charakteristika okresu Hodonín

Okres Hodonín se nachází v jihovýchodní části Moravy, má rozlohu cca 1087 km² a střední nadmořskou výšku 263 m.

Obr. 1. Poloha okresu Hodonín v rámci České republiky

Jedná se o území geomorfologicky poměrně členité, na severozápadě tvoří jeho hranici pohoří Chřiby a Ždánický les, na východě pak Bílé Karpaty, středem území prochází Dolnomoravský úval. Najdeme zde celou řadu typů reliéfu – roviny akumulárního rázu s minimální výškovou členitostí podél řeky Moravy, pahorkatiny vyplňující střední částí okresu (okolí Mutěnic, Kyjova, Bzence, Strážnice), vrchoviny (Dambořická, Věteřovská), na východě lze nejvyšší výškové rozdíly sledovat v Javořínské hornatině. Zatímco teplotní poměry na většině území okresu Hodonín lze hodnotit jako velmi příznivé pro zemědělskou výrobu včetně takových činností jakými jsou vinohradnictví, sadařství či zelinářství, vláhové poměry na Hodonínsku optimální nejsou. Větší část regionu, a to bohužel ta, která je z důvodů teplotních a půdních zemědělsky využívána (Kyjovská pahorkatina, Dolnomoravský úval) trpí vláhovým deficitem a patří k nejsušším oblastem České republiky. Navzdory poměrně silnému zprůmyslnění regionu v druhé polovině dvacátého století si region ponechal zemědělský charakter – zemědělská půda tvoří více než 63 % rozlohy okresu, vysoké je i procento zornění zemědělské půdy (přes 77 %). Tradice zemědělské výroby u obyvatelstva je také silně zakořeněna mj. i z důvodu specifické sídelní struktury. Pro ni je příznačné nadprůměrné zastoupení velkých obcí (nad 2000 obyvatel) s vysokým podílem rodáků, často lidí s citovým vztahem k rodným obcím a práci s půdou.

Z hlediska zemědělské výroby můžeme region velmi zjednodušeně rozdělit na intenzivně využívanou část tvořenou Kyjovskou pahorkatinou a Dolnomoravským úvalem (etnografický region Dolňácko), jež se vyznačuje vyššími teplotami, nižšími srážkami, úrodnými půdami a na část tvořenou Bílými Karpaty a jejich předhůřím (etnografický region Hornácko), pro které jsou typické chladnější klima s vyšším množstvím srážek, neúrodné půdy a zemědělská půda se silným zastoupením luk a pastvin.

Podle informací z databáze SZIF vykonávalo v r. 2010 klasickou zemědělskou činnost na Hodonínsku 53 subjektů právnických osob (z toho 21 a.s., 30 s.r.o., 1 zemědělské družstvo a 1 vinařské družstvo) a 270 fyzických osob (z toho 150 příjemců přímých plateb), přičemž víc jak 80 % zemědělské půdy obhospodařují podniky právnických osob.

Agroenvironmentální opatření a jejich význam

Mezi obecné cíle agroenvironmentálních opatření patří snížení eroze půdy, podpora ekologické stability krajiny, zamezení zrychlenému odtoku vody z krajiny a v neposlední řadě podpora přírodní rozmanitosti na zemědělsky využívané půdě. V rámci pětiletého závazku jsou zemědělci k environmentálně příznivým činnostem motivováni prostřednictvím dotování konkrétních titulů za současného snížení produkce.

V rámci skupiny AEO rozlišujeme tři podopatření (v závorce uvedeny konkrétní dotační tituly): postupy šetrné k životnímu prostředí (ekologické zemědělství, integrovaná produkce), ošetřování travních porostů se stenojným dotačním titulem a péče o krajinu (zatravňování orné půdy, pěstování meziplodin a tvorba biopásů).

V podmínkách České republiky obecně platí, že AEO jsou výrazně zaměřena na podporu méně příznivých oblastí, kdy nejvíce finančních prostředků bylo vyčleněno na ošetřování travních porostů a zatravňování orné půdy, vysoké částky směřují často podnikatelům do oblastí s horšími podmínkami pro produkční zemědělství a větší orientací na mimoprodukční funkce zemědělství.

Z analýzy dat zveřejňovaných Státním zemědělským intervenčním fondem vyplývá, že zájem zemědělců na Hodonínsku o tyto podpory a environmentálně příznivé aktivity roste. V r. 2004 se do AEO dle informací SZIF zapojilo 45,6 % zemědělských podniků právnických osob, resp. 15,4 % podnikatelů fyzických osob. Velký početný nárůst podniků realizujících tato opatření byl patrný zejména v kategorii fyzických osob od začátku nového programového období r. 2007, koncem roku 2009 environmentální závazky přijalo 81,9 % místních podniků právnických osob a 59,5 % fyzických podniků. Rostoucí míra specializace zemědělských podniků (dána okleštěním některých nerentabilních výrob či převedením výrobních programů na jiné podniky) způsobuje, že necelá polovina firem využívá AEO na více než jeden dotační titul. Jednoznačně nejrozšířenějším dotačním titulem u podniků právnických osob bylo v počátečních letech pěstování meziplodin. Díky značnému zastoupení vinařů mezi fyzickými osobami stala se nejčastěji uplatňovaným opatřením u menších podniků integrovaná produkce hroznů vinné révy. V obou právních formách podniků dochází od r. 2008 k rostoucímu počtu zemědělců hospodařících ekologicky.

Pro region Hodonínska se jako obzvláště žádoucí jeví ta opatření, která svými účinky budou eliminovat působení vodní a větrné eroze. Vodní erozi je různou měrou postiženo prakticky celé území – slabě ohrožuje prakticky jen střední části Hodonínska v rovinatém Dolnomoravském úvalu. Relativní zastoupení orné půdy ohrožené až velmi silně ohrožené větrnou erozí činí 42,8 % z celkové rozlohy orné půdy okresu, jedná se o zemědělskou půdu v celkem 39 katastrálních územích regionu. Velmi náchylná ke vzniku větrné eroze je zejména oblast vátých písků nazývaná „moravská Sahara“, která zahrnuje střední část okresu (Ratíškovice, Vacenovice, Mutěnice, Dubňany, Skoronice).

Postupy šetrné k životnímu prostředí – ekologické zemědělství a integrovaná produkce

Okres Hodonín nepatří k regionům se silným zastoupením či tradicí ekologického zemědělství (EZ) v rámci ČR (detaile viz tab. 1). První podniky zde sice začaly ekologicky hospodařit již počátkem devadesátých let, po cca desetiletém období stagnace dochází k rostoucímu zájmu o alternativu ke konvenčnímu způsobu hospodaření. Zatímco ještě v roce 2004 pobíralo dotace na ekologické zemědělství na Hodonínsku pouze pět subjektů, v r. 2010 ekologicky podniká již 43 místních firem právnických a fyzických osob a Hodonínsko se dostává na první místo mezi okresy Jihomoravského kraje v počtu registrovaných ekozemědělců.

I v tomto regionu, podobně jako ostatně v celé ČR, lze vymezit oblasti s výraznější orientací na ekologické zemědělství (Bílé Karpaty a okolí) a oblasti, kde se ekologická výroba zatím uplatňuje pouze okrajově (intenzivně využívaná Kyjovská pahorkatina s vysokým podílem zornění přesahující v řadě katastrálních území hodnotu 90 %). Podle Seznamu ekologicky hospodařících zemědělců v ČR k 31.12. 2009 dostupného na webových stránkách MZe a vlastních výpočtů byla struktura výměr jednotlivých zemědělských kultur v EZ na Hodonínsku následující – 67,5 % zemědělské půdy v EZ zaujímaly trvale travní porosty, 26,8 % připadalo na ornou půdu, 2,0 % tvořily sady, 2,4 % vinice, zbývajících 1,3 % připadalo na půdu ostatní.

Tab. 1. Vývoj výměry zemědělské půdy v ekologickém zemědělství a jejího podílu na celkové výměře zemědělské půdy v okrese Hodonín a v ČR

		2004	2010
Hodonín	Výměra zemědělské půdy (ha)	69 497	69 362
	Výměra zemědělské půdy v EZ (ha)	1748,1	3 598
	Podíl ekologických ploch na celkové výměře zemědělské půdy (%)	2,5	5,2
ČR	Výměra zemědělské půdy (ha)	4 264 573	4 238 975
	Výměra zemědělské půdy v EZ (ha)	263 299	398 407,5
	Podíl ekologických ploch na celkové výměře zemědělské půdy (%)	6,2	9,4

Zdroj: Souhrnné přehledy o půdním fondu z údajů katastru nemovitostí ČR 2010 (data k 31.12.2009), Statistická ročenka půdního fondu České republiky 2005 (data k 31.12.2004), Informace Tiskového oddělení MZe 2004, Seznam ekologicky hospodařících zemědělců v ČR k 31.12. 2009, vlastní výpočty

Podobně jako v ČR dominují ve struktuře louky a pastviny (v ČR ke stejnému datu tvořily dokonce 82,6 %), specifikem okresu je díky klimatickým podmínkám vyšší zastoupení sadů a vinic. Překvapivě kategorie zelenina a byliny na orné půdě v okrese téměř chybí, zatímco v ČR tvoří cca 1 % ekologické výměry.

Z celkového počtu 43 příjemců dotací na ekologické zemědělství podniká 22 v ekologickém režimu pouze na jedné zemědělské kultuře (častější kombinace ekologického obhospodařování orné půdy a trvale travních porostů je pozorována ve východní části okresu). Téměř 80 % se zaměřuje pouze na rostlinnou produkci. Z živočišné produkce se uplatňuje pouze ekologický chov masných plemen skotu, ovcí, koz a koní – vše lokalizováno do Hrubé Vrbky, Velké nad Veličkou, Suchova a Blatnice pod Sv. Antonínkem - tedy převážně do východní části okresu – do oblasti Hornáčka. Ekologicky provozovaná živočišná výroba ve střední a západní části okresu zcela chybí, podobně není v regionu provozován ekologický chov vepřů či drůbeže.

Místní ekologicky hospodařící subjekty lze rozdělit do tří kategorií z hlediska jejich produkčního zaměření. První početnou skupinu tvoří podnikatelé provozující EZ převážně na travních porostech (často v kombinaci s doplňkovou ekologickou produkcí na OP). Jedná se především o firmy situované ve východní části okresu se sídlem či působištěm na Hornáčku, často hospodařící výhradně ekologicky, velmi často s živočišnou výrobou (skot bez tržní produkce mléka, ovce, kozy, koně) jako např. Důbrava- Agro s.r.o. Kuželov, Dašiki s.r.o. – farma Javorník, Hornácká farma s.r.o. Hrubá Vrbka, Ekofarma Balada s.r.o. Suchov. U ostatních firem s EZ s nulovým či zanedbatelným podílem luk a pastvin na ekologické výměře podniku se s živočišnou výrobou naopak nesetkáváme vůbec.

Druhá skupina je zastoupena ekologickými zemědělci, jejichž více než padesát procent obhospodařované ekologické výměry tvoří orná půda. Jedná se především o fyzické osoby z různých částí okresu, často drobnější podnikatele (cca do 10 ha zemědělské půdy). Z velkých subjektů jsou to převážně konvenčně hospodařící Agrovit a.s. Svatobořice- Místřín, Agro ŽAD a.s. Žarošice a výhradně ekologicky hospodařící Lipina – Agro s.r.o. Hrubá Vrbka. S výjimkou hornácké Lipiny – Agro s.r.o. chovající skot a chovatelky koz z Hrubé Vrbky žádný z podniků nemá živočišnou výrobu.

Poslední charakteristickou skupinou ekologických zemědělců jsou vinaři. Ekologicky hospodaří na vinicích v současnosti již 13 zemědělských subjektů – z toho 7 podniků právnických osob (Chateau Bzenec s.r.o., Krásná hora s.r.o. Starý Poddvorov, Bzenia, s.r.o. Bzenec, BISENC s.r.o. Bzenec, Vinařství Mikulčice s.r.o., Templářské sklepy Čejkovice, vinařské družstvo a pouze doplňkově také Hornácká farma s.r.o. Hrubá Vrbka) a 6 podniků fyzických z Čejkovic, Lipova a Starého Poddvorova.

Celkový rostoucí počet místních podnikatelů praktikujících EZ (a to i na orné půdě) je jistě z hlediska rozvoje ekologického zemědělství pozitivním rysem, v řadě případů však podniky (často větší firmy)

motivované platbami tento způsob hospodaření zkouší, některé otevřeně přiznávají, že dotace na ekologické zemědělství jsou jediným důvodem konverze částí obhospodařované půdy na EZ – budoucnost ekologického hospodaření u takových firem je nejistá. Perspektivy ekologického sadářství se zatím jeví jako podobně smutné jako budoucnost pěstování ovoce v regionu obecně – názorně lze situaci demonstrovat na výroku ředitele větší společnosti obhospodařující 57 ha biosadu, který za opravdové pozhelenání považuje krupobití v pojištěných sadech. Přesto u většiny sadařů je patrná snaha o kvalitní produkci – mnozí vyzdvihují skutečnost, že dodávají suroviny pro výrobu dětských výživ.

Souběžně s rozvojem ekologického způsobu hospodaření nastal mezi zemědělci nárůst zájmu o pěstování v režimu integrované produkce (IP), jejímž posláním je také ochrana životního prostředí a zdraví člověka. Od r. 2004 zemědělci využívají dotací na IP hroznů vinné révy, ovoce a od r. 2007 i zeleniny. IP představuje systém podobný organickému zemědělství, založený na minimalizaci používání chemickým přípravků a hnojiv a vložení fosilní energie, směřující k produkci vysoké kvality. Podobně jako ekologické zemědělství má svá pravidla- kritéria pro hnojení, chemickou ochranu rostlin, zatravňování apod. IP je velmi rozšířená u vinařů – dle údajů MZE v r. 2009 využilo na tento titul přes 150 místních pěstitelů vinné révy (tedy přibližně třikrát více než v r. 2004). Všichni větší pěstitelé vína už zpravidla v tomto režimu fungují, přičemž souběžná konvenční produkce není povolena. Výjimečně se v regionu lze setkat s ekologickým vinohradnictvím a pěstováním vína v rámci integrované produkce u jednoho pěstitele (Chateau Bzenec a Temlářské sklepy), z výsledků terénního je patrné, že i menší pěstitelé hospodařící zatím konvenčním způsobem o IP do budoucna uvažují.

O integrovanou produkci mají zájem i sadaři, převážná část pěstitelů ovoce přiznává tíživou situaci v současném ovocnářství, produkce ovoce je nerentabilní, sady chátrají, v horším případě jsou klučeny. V r. 2009 využívalo platby na IP v sadech 14 subjektů.

Podobná je i situace v pěstování zeleniny – většina větších podniků již tento výrobní program omezila v devadesátých letech mj. v souvislosti se zánikem činnosti místních zpracovatelských podniků, po r. 2004 význam pěstování zeleniny dále klesal. V současné době využívají dotací na IP zeleniny pouze 4 subjekty, výhradně na pěstování zeleniny se specializuje na celém Hodonínsku z podniků právnických osob již pouze jeden subjekt z Kyjova a ten hospodaří konvenčně.

Praktikujícími podnikateli je IP obecně hodnocena jako velmi přínosná. Povinné zatravňování minimálně každého druhého meziřadí u vinohradů v IP dle zemědělců očividně snižuje vodní erozi. Dle některých představitelů se jedná o opatření produkující užitek i obyvatelům obcí, když po přívalových lijákových – jejichž četnost navíc v posledních letech roste – nedochází k masivnímu odnosu svrchní části půdy a nánosů bláta na komunikace.

Ošetřování travních porostů

Ošetřování travních porostů patří v rámci celé ČR k nejméně frekventovaným dotačním titulům. Cílem opatření je podpořit a zachovat příznivou extenzifikaci na travních porostech využívaných pro zemědělskou produkci, které jsou ohroženy růstem intenzity hospodaření nebo naopak degradací v důsledku opouštění hospodaření. Vzhledem k prostorovému rozmístění luk a pastvin (často se nacházejí na pozemcích, kde není rentabilní pěstování polních plodin v důsledku nedostatku nebo nadbytku vody, nadměrné svažitosti či skeletovitosti půd apod.) setkáme se s příjemci dotací na tento titul zejména ve východních partiích Hodonínska. V rámci celofaremního přístupu (tj. zemědělec musí zařadit do opatření celou výměru travních porostů, které obhospodařuje) je opatření rozděleno do 9 speciálně cílených titulů (v závorce uveden počet žadatelů na Hodonínsku v r. 2009) – louky (11), mezofilní a vlhkomilné louky (8), horské a suchomilné louky (19), trvale podmáčené a rašelinné louky (1), ptačí lokality – hnízdiště bahňáků (2), ptačí lokality – hnízdiště chřástala polního (4), pastviny (6), druhově bohaté pastviny (8) a suché stepní trávníky a vřesoviště (5). Zemědělci v naprosté většině chápali nutnost péče o louky a pastviny, na rozdíl např. od Správy CHKO Bílé Karpaty mají dle jejich slov s údržbou těchto ploch zkušenosti. Za omezující z pohledu zemědělské praxe byly považovány nevhodně stanovené termíny povinné seče, které nezohledňují vždy klimatické podmínky stanoviště a v konečném důsledku vedou k změně druhého skladbě bylin na loukách. Byl zaznamenán i názor, že v současném nastavení podmínek opatření se chrání ptáci, kteří do daných lokalit „občas možná zaletí“, ale druhová skladba luk se mění k horšímu a z luk se stávají „plevelná smetiště“.

Péče o krajinu – opatření na orné půdě

Zemědělství a krajina v českých zemích se za uplynulých padesát let výrazně změnila. Rozorání a scelování pozemků v padesátých letech přineslo krajině celou řadu problémů. Jedním z důsledků, které přetrvávají dodnes je např. stále nízký podíl rozptýlené zeleně, vysoké procento zornění zemědělské půdy či nedostatečné zastoupení remízků. Cílem těchto opatření je alespoň částečné odstranění negativních důsledků vysokého zastoupení orné půdy tím, že je financováno např. zatravnění orné půdy, tvorba travnatých pásů, výsev meziplodin. Jednoznačně nejrozšířenější aktivitou z podopatření péče o krajinu se v období 2004 – 2010 stalo pěstování meziplodin, tvorba biopásů a zatravnění orné půdy se v regionu uplatnily podstatně méně.

Cílem titulu pěstování meziplodin je ochrana životního prostředí zejména přísunem organické hmoty do půdy (obohacuje půdu humusem) a protierozním působením v mezioporostním období. Dále zlepšuje retenční schopnosti půdy, poskytuje úkryt i potravu živočichům v zemědělské krajině. Pro zemědělce vstup do opatření znamená do 10. října daného roku vysévat na ornou půdu meziplodinu, přes zimu do porostu nijak nezasahovat a na jaře pak vzešlý porost před vysetím hlavní plodiny zapravit o půdy. Vyšší platby na hektar zemědělské půdy zapříčinily od r. 2004 masivní zájem zemědělců o vstup do tohoto opatření ve všech okresech Jihomoravského kraje. Dle údajů MZe každým rokem čerpalo tyto platby v regionu ke čtyřicítce subjektů (z podniků právnických osob hospodařících na orné půdě více než 80 %), terénní šetření dále ukázalo, že větší podniky uplatňovaly vysévání meziplodin na výměrách i několika stovek hektarů. Po snížení dotace a vypršení povinného pětiletého závazku zájem mezi farmáři, kteří do opatření vstoupili již v r. 2004 prudce opadl, v r. 2009 meziplodiny vysévalo už jen 20 podnikatelů z celého okresu a to zpravidla na menších výměrách orné půdy, v dalších letech lze velmi pravděpodobně očekávat podstatnější útlum ve vysévání meziplodin.

Vyhodnocení zkušeností farmářů s pěstováním meziplodin v jednotlivých částech Hodonínska se ukázalo být značně problematické - zkušenosti jednotlivých podnikatelů bývají totiž ovlivněny např. různým průběhem počasí v zimních měsících v jednotlivých letech, odlišnými půdními poměry u jednotlivých pozemků, nestejnou náchylností k vodní erozi, zvolením následné hlavní plodiny, v neposlední řadě však i celkovou životní filozofií zemědělského podniku, resp. jeho ředitele. Přesto téměř 75 % podniků vysévajících meziplodiny hodnotilo jejich pěstování v některém z minulých let jako problematické kvůli netypickému průběhu počasí – teplé zimy, které způsobily rozšíření chorob a plísní, pěstování meziplodin v tomto ohledu situaci ještě dle jejich názoru zhoršilo. Velká názorová pestrost panovala u představitelů podniků v otázce vlivu pěstování meziplodin na průběh vegetace a výnosy hlavní plodiny. Např. na Čejčsku, které patří na Hodonínsku k nejsušším oblastem (Čejč s průměrným ročním úhrnem srážek 509 mm, Čejkovice s 562 mm) bojují zemědělci s nedostatkem vláhy zejména v jarním období. Meziplodiny dle jejich názoru odebírají z půdy vláhu potřebnou pro hlavní plodinu. Dále přibližně třetina podnikatelů hodnotila produkci nadzemní biomasy meziplodin jako málo významnou pro obohacení půdy humusem, někteří dokonce tvrdili, že meziplodina ještě živiny z půdy odčerpává. Právě zásobením porostů meziplodin vodou v mezioporostním období je opět problémem v teplých a suchých oblastech. Poměrně často byl zaznamenán názor, že pěstování meziplodin je pro místní podmínky, jakožto i pro velkou část jižní Moravy z hlediska pozitivního dopadu na životní prostředí opatřením nadbytečným, smysl dle představitelů zemědělských podniků má tento dotační titul spíše v podhorských oblastech – za všechny pak lze uvést názor jednoho většího podnikatele ze skupiny fyzických osob „...nevím, kdo tím (myšleno opatření pěstování meziplodin) co sledoval, někdo z vrchnosti to zase špatně pochopil, ale proč toho nevyužít“ – v letech 2004 a 2005 činila dotace 4580 Kč na hektar osetý meziplodinou.

Na rozdíl od opatření pěstování meziplodin, do něhož se zapojily podniky v různých částech okresu, resp. Jihomoravského kraje, zatravnění orné půdy bylo s ohledem na podmínky udělování finanční podpory (lze zatravnit pouze půdy svažité nad 10°, mělké, písčité, podmáčené, extrémně těžké či ornou půdu v LFA oblastech či v oblastech zranitelných dusíkem apod.) situováno převážně do východních oblastí Hodonínska – z hornáckých firem lze jmenovat např. LIPINA AGRO s.r.o. a Hornácká farma s.r.o. z Hrubé Vrbky, Důbrava- Agro a.s. Kuželov. Zatímco v letech 2004 – 2007 platby na zatravnění pobíral na Hodonínsku pouze jeden subjekt, v r. 2009 se do opatření využívá již 13 podniků.

Velmi malý zájem o vstup do opatření je stále patrný u titulu tvorba biopásů, jehož hlavním cílem je zvýšení potravní nabídky a tím podpora rozvoje především ptačích společenstev, ale i ostatních živočišných druhů vázaných na polní stanoviště a ekosystémy spojené s polními lokalitami. V roce 2009 bylo opatření realizováno 6 subjekty.

Závěr

Navzdory administrativní náročnosti spojené se zaváděním AEO v rámci podniků zájem mezi zemědělci o environmentálně příznivé aktivity každoročně stoupá, přičemž však při rozhodování o uplatnění konkrétních opatření jsou v drtivé většině případů rozhodující finanční (tedy ne ekologické) motivy. V souvislosti se zaváděním jednotlivých opatření lze považovat za přínosné, že vedle konkrétního dotačního titulu je zemědělec povinen dodržovat tzv. Zásady správné zemědělské praxe a Podmínky dobrého zemědělského a ekologického stavu.

Navzdory celkově jistě kladnému efektu realizovaných AEO pro životní prostředí regionu se však ve zkušenostech zemědělců vždy nesetkáváme s jednoznačným hodnocením ekologického přínosu konkrétních opatření. Týká se to zejména titulu pěstování meziplodin, které v letech 2004 – 2009 byly velmi hojně vysévány nejen na Hodonínsku, ale i v ostatních okresech Jihomoravského kraje především díky vysoké sazbě dotace. Také v přístupu podniků k myšlence EZ lze u podnikatelů pozorovat rozdíly. Mezi velkými podniky hospodařícími konvenčním způsobem panuje stále vůči EZ převážně skepse. Mezi ekozemědělci je naprostá většina těch, kteří tomuto způsobu nadšeně věří, uvědomují si nejen produkční, ale i estetickou úroveň krajiny a nehlédě na výše dotace hodlají v režimu EZ pokračovat. Jako perspektivní se pro následující období jeví integrovaná produkce (zejména u pěstitelů vinné révy), jedná se o oblíbený dotační titul u větších podniků i menších firem, jehož ekologický přínos je hodnocen pozitivně.

Závěrem lze situaci ve využívání AEO hodnotit tak, že mezi zemědělci roste povědomí o ekologické problematice, přesto by z celospolečenského hlediska bylo výhodné dále poskytovat větší objemy dotací především na opatření, u nichž je přínos jasně prokazatelný.

Literatura

- Agroenvironmentální programy České republiky. Ministerstvo životního prostředí. Praha 2004, 24 s.
- CETKOVSKÝ, S., MARTINÁT, S., 2004: Krajina a zemědělství v obcích Sdružení Orlice. In Česko-polské pohraničí po vstupu do Evropské unie. Konference Orlicko-Kladsko, Jablonné nad Orlicí, s. 56-61.
- HRABALOVÁ, A., HANDLOVÁ, J., WOLLMUTHOVÁ, P., 2007: Vývoj ekologického zemědělství v zemích střední a východní Evropy v letech 1997 až 2004. Bulletin VÚZE č. 4, 31 s.
- KLAPKA, P., KLAPKOVÁ, E., MARTINÁT, S., 2005: Ekologické formy zemědělství v Krkonoších: krajina, ekoturismus, udržitelnost. In: Opera Corcontica, 42, s. 127-137.
- LOKOČ, R., 2009: Zemědělci jako správci krajiny? Katedra environmentálních studií. Fakulta sociálních studií MU Brno. Disertační práce. 166 s.
- NOVOTNÁ, M., 2000: Hodnocení zemědělského využívání krajiny v pohraničním regionu Pošumaví. Geografie – Sborník ČGS, 105, č. 1. ČGS, Praha, s. 34-40.
- NOVOTNÁ, M., 2008: Zemědělství a využívání krajiny. In Plzeňsko. Praha : Baset, s. 745-749.
- PAVLIČKOVÁ, K., 2002: Priestorové rozmistenie ekologického poľnohospodárstva v Slovenskej republike. In: Geografické informácie 7. Nitra: FPV UKF, 2002, s. 195-202.
- PAVLIČKOVÁ, K., SPIŠIAK, P., KUSEDOVÁ, D., 2004: Ecological stability of agri structures in submountain region. Ekológia (Bratislava). Vol. 23, Suppl. 1 (2004), s. 264-273.
- PRAŽAN, J. et al., 1994: Vybrané otázky trvalé udržitelnosti zemědělství. Výzkumná studie č. 16. Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 48 s.
- PRAŽAN, J., KRÍŽ, Z., 1997: Vliv zemědělství na životní prostředí. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 49 s.
- VACHEK, M., AMBROZEK, L., KUČERA, Z., 1997: Příroda okresu Hodonín. Okresní úřad Hodonín – referát životního prostředí. 63s.
- VĚŽNÍK, A., 1986: Stanovení koeficientu ekologické stability zemědělské krajiny (na příkladu okresů Brno-venkov a Brno-město). Životné prostredie 2, 86:70-73, Veda, Bratislava.
- ZADRAŽILOVÁ, I., 2009: Zhodnocení agroenvironmentálních opatření z pohledu zemědělců a dlouhodobá analýza agroenvironmentálních opatření na rodinné farmě Kyprův mlýn. Ústav aplikované a krajinné ekologie. Menedelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně. Disertační práce. 145 s.
- ZÍDEK, T., 2005: Vliv agroenvironmentálních opatření na české zemědělství po vstupu do EU. In JURICA, A., NOVÁK, J. Aktuální ekonomické problematika zemědělských podniků III. Sborník z konference. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, s. 37-40.

ŽUFAN, P., 2001: Proměny českého zemědělství na příkladu jeho ekologizace. Geografické aspekty středoevropského prostoru, Brno, s. 219-221.

ŽUFAN, P., 2007: Ekologické zemědělství České republiky v kontextu Společné zemědělské politiky Evropské unie (regionálně-geografická analýza). Disertační práce. PřF MU Brno.

Relationship of Agriculture and Environmental Protection in Conditions of the Common Agricultural Policy – the Hodonín District Case

Ilona SVOBODOVÁ

Summary: Since 2004 (CR joining the EU) more than a half of all the farmers in the Hodonín district have gained some useful experience with the acceptance of the Agri-environmental measures (AEM) financed under the Horizontal Rural Development Plan and after 2007 through the European Agricultural Fund for Rural Development. The objective of them is mainly to enhance the environment on their farmland, to prevent or reduce soil erosion, to reduce the use of pesticides and fertilizers, to enhance biodiversity etc.

Among the most effectuated measures in the Hodonín district (especially in intensively farmed areas such as the Kyjov hills and the Lower Moravian Vale) was the farming of intercrops on arable land, whose effects on environment was assessed as problematic by local agricultural subjects. The number of farms practising organic farming is rapidly increasing mostly in the Bílé Karpaty Hills and their surroundings (the Horňácko region) after 2008, converting of arable land to grasslands was not so popular in these predominately extensively farmed areas. Very positive attitudes of farmers to agri-environmental schemes concerned intergrated farming (used mostly by vine-growers), other measures were evaluated also as generally positive, but from the farmers' point of view as having also some weak points. Although the interest of agricultural firms in participating in the AEM is increasing, the most important reasons for applying of environment friendly activities remain hecтар payments.

Adresa autora:

Mgr. Ilona Svobodová

Geografický ústav Přírodovědecké fakulty, Masarykova univerzita

Kotlářská 2, 611 37 Brno

ilona.svobodova@gmail.com